

«Опіум масового ураження». Кіно як засіб поневолення й обману

Ольга Ямборко

У 2024 році телеканал «Суспільне. Культура» започаткував цикл документальних фільмів «Велика російська брехня», метою якого, за словами творців, є «спростування наративів російської пропаганди»¹. Один із епізодів циклу під назвою «Слово пацана» і «Брат-2». Як Кремль пропихує свій «руський мір» зосереджений на темі кіно та розповідає про кінематограф «як майданчик для просування політичних інтересів Кремля, любов росіян до криміналу та бандитської естетики 1990-х, а також про те, чому присутність росіян на міжнародних кінофестивалях є також частиною імперіалізму»². Кінематограф як нове явище у пантеоні мистецьких муз, що постало у ХХ столітті, завдяки своїй природі онтологічно задокументував цей час – його ментальність і матерію. ХХ століття стало епохою технічного прогресу, геополітичних катастроф і швидкого приросту населення світу від 1,6 мільярда до 6 мільярдів наприкінці століття. У цьому горнілі доби усім відомий засновник тоталітарної держави СРСР назвав кіно наймасовішим і найважливішим з мистецтв. Можливості кіно як інструменту для виховання та управління масами були помічені майже одразу. Дуже символічно нині звучать слова теоретика-авангардиста документального кіно Дзиги Вертова: «Я – кінооко. Я створюю людину більш досконалу, ніж створений Адам, я створюю тисячі різних людей за різними попередніми кресленнями і схемами»³. Йшлося про кінообраз, однак його вплив на реальність перевершив очікування. Автори фільму «Слово пацана» і «Брат-2». Як Кремль пропихує свій «руський мір» пунктирно окреслили історичний контекст російського пропагандистського кіно з ранньорадянського періоду та порівняли з аналогічними тенденціями у кінематографі нацистської Німеччини. Та основну увагу тут зосереджено на 1990-х–2010-х рр., коли з радянських республік постали незалежні держави і які більшість наших сучасників ще пам'ятають. Що важливо, у цьому епізоді

зафіксовано спогади свідків того періоду, котрі майже в один голос стверджують про те, що тоді для них ідеологічна омана – технологічність російського кінопродукту – не була очевидною, а здавалася майже нормою, адже росія увесь час вміло створювала павутину – мережу впливу на пострадянському просторі, міцно утримуючи домінування на медійних ринках новопосталих держав у своїх руках.

Окремим треком цього документального епізоду є тема про сплетіння української та російської кіноіндустрій. Російським впливом було пронизано все – аж так, що українська ідентичність розчинялась і принизливо маргіналізувалась за принципом «какая разница». Зйомки російського фільму «Матч» (2012) у Києві та в інших містах України яскраво ілюструють цю ситуацію, яка, попри Революцію Гідності, анексію Криму та окупацію частини Донбасу, залишалась актуальною майже донедавна – аж до повномасштабного вторгнення росії в Україну. Творці циклу «Велика російська брехня» вірно зауважили, що росія відразу здійснювала свій вплив засобами агресивної політики, свідченням чого є самі кінообрази, що популяризувались назагал. Серед них «Брат» (1997) і «Брат-2» (2000) режисера Олексія Балабанова стали апофеозом і програмою реваншу російського неоімперіалізму – вірусними новелами його пропаганди. Ці тенденції були помічені деякими українськими аналітиками ще на момент виходу тих фільмів, проте тільки у 2015 році в Україні на рівні держави «Брат-2» був заборонений для демонстрування.

Не тільки в Україні, яка четвертий рік перебуває під масованими обстрілами російських ракет і БПЛА, має сотні тисяч втрат серед військових і мирного населення, а й у цивілізованому світі усвідомлення інфікування російською пропагандою дається важко. Про це свідчить низка ситуацій із допуском росіян та їхніх фільмів на провідні міжнародні кінофестивальні майданчики, куди агенти країни-агресорки проходять під виглядом «хороших руских», а насправді просувають подвійну мораль загарбницької політики своєї держави. На цьому полі бою за умови ситуація покищо хистка і непевна. Вочевидь, саме на українців долею покладено місію розвінчати великий міф про російську культурну націю, який насправді маскує російську варварську натуру з її амбіціями світової гегемонії. Самі ж українці тільки після повномасштабного російського вторгнення, можна сказати, з коліс історичного процесу, починають учитися бути собою, перебуваючи на межі варварського і цивілізованого світів.

¹ Прем'єрний показ документального циклу «Велика російська брехня» відбувся 17 березня. Першу серію проекту можна було побачити о 21:05 телеканалі Суспільне Культура та о 13:00 на ютуб-каналі Суспільне Культура. -

8 березня 2024. <https://suspilne.media/culture/701298-premera-proektu-velika-rosijska-brehna-na-suspilne-kultura/>

² ВЕЛИКА РОСІЙСЬКА БРЕХНЯ #3. https://www.youtube.com/watch?v=TTzFh4W3E_8&list=PLa6RfYlRW7TRD1zQvPNQkuI9BJUPTPBH&index=10

³ Цит. за: Гуидо Аристарко. История теорий кино. М.: Искусство, 1966. С. 59.